

Estoïcisme per a la redempció

XULIO RICARDO TRIGO

NARRATIVA

Fernando Pessoa, *L'educació de l'estoïc.* Traducció d'Antoni Ibàñez. Quaderns Crema. Barcelona, 2003.

Un dels heterònims més reeixits de Pessoa, l'escriptor italià Antonio Tabucchi, va definir la immensitat literària que ens va llegar el portuguès com "un bagul ple de gent". L'encert de la frase només té parangó amb la qualitat que conté aquesta història pessoana d'heterònims, poemes, diaris irrepitibles, tot ben desat, o potser abandonat a l'oblit, en un bagul que per moments ens pot haver semblat que contenia tota la literatura portuguesa necessària. Aquesta sensació suposa una tremenda injustícia, atès que Portugal va produir el segle passat –com a mínim, posant el llistó al punt més alt de les nostres exigències– més d'una dotzena de narradors i poetes de primera línia. El més sorprenent potser seria que, d'aquests dotze, tres o quatre haurien estat fruit d'una mateixa mà.

Després dels poemes d'Alvaro de Campos i Alberto Caeiro, les odes de Ricardo Reis o les proses de Bernardo Soares –també traduïts per Qua-

derns Crema pel poeta Joaquim Sala Sanahuja–, *El llibre del desassossec* –tan magistralment traduït per Gabriel Sampol i Nicolau Dols per a aquesta mateixa editorial–, no sembla raonable que la ploma de l'escriptor portuguès Fernando Pessoa contingui noves sorpreses significatives. Aquest bagul, però, fa temps que va esdevenir insondable i cada nova peça suposa un registre inèdit que alhora ens fa vibrar amb plaers recognoscibles.

ART SUPERIOR

L'últim ha estat *L'educació de l'estoïc*, a penes quaranta pàgines envoltades per alguns textos solts que Pessoa va atribuir al baró de Teive, suïcida, filòsof, poeta i una de les plomes més lúcides del seu temps. Ja des del subtítol, Teive posava les coses difícils: la impossibilitat de fer art superior. Però una lectura atenta d'aquesta breu obra mestra pren el camí contrari, ens il·lustra sobre la immensa capacitat del pensament, amb una voluntat d'anàlisi i, sobretot, uns resultats creatius que aprofitarien per situar l'autor al capdavant del seu segle.

L'educació de l'estoïc penetra els aspectes més contradictoris de l'art i de la intel·ligència creadora per assolir llums inèdites, formulades gràcies a un llenguatge meridiana que no defuig en cap moment la

Fernando Pessoa traduït de nou per Quaderns Crema

fundària filosòfica, ni tampoc el traç subtil de la poesia. Impossibles sostreure's a la temptació d'incloure un breu fragment: "Perquè un

home pugui ser distintivament i absolutament moral, ha de ser una mica estúpid. Perquè un home pugui ser absolutament intel·lectual,

ha de ser una mica immoral. No sé quin joc o ironia de les coses ens condemna a la impossibilitat d'aquesta dualitat tan gran".

S'ha de dir, però, que aquest és un llibre per a la quietud. Només des de la quietud extrema podrem gaudir dels seus aforismes, d'una visió de l'existència que, tot i datar-se als anys vint del segle passat, traspua una modernitat esclatant. Pessoa va deixar escrites moltes pàgines que es poden interpretar com extrems filosòfics vitals. La desesperança, la ironia, la impossibilitat de l'art en un entorn sempre hostil a la reflexió. També aquestes quaranta pàgines escasses, les proses que s'hi atresoren, podrien marcar tota una existència. I, paradoxalment, Pessoa sempre té un fons vaporós, un xic de sopor que, contradicció pessoana per excel·lència, fuig de la somnolència per establir la justa mesura de les coses.

Facin una prova. Agafin aquest llibre, breu, format de butxaca, i passin a considerar-lo la filosofia personal de vida d'aquest estiu, prosa a prosa, paraula a paraula, amb la intenció de la durabilitat. Ja em diran si no acaben l'estiu mirant la vida d'una altra manera.

NARRATIVA

Robert Silverberg, *L'home dins el laberint.* Traducció de Caterina Roma. Pagès Editors. Lleida, 2003.

Ja des del títol, no falten en aquesta novella de Robert Silverberg referents a la cultura i la filosofia grega clàssica. Així Dick Muller, el protagonista, l'home que és dins del laberint, podria ser una revisió de Teseu, l'heroi atenc que va matar el Minotaure en un altre cèlebre laberint, el de Cnosos. Però també podria ser el mateix Minotaure, ja que Silverberg l'ha construït amb trets de tots dos mites: Dick Muller és un home d'un valor i una arrogància dignes d'Aquilles, empès per la mateixa ànsia de coneixement que impulsava Marco Polo, Cristòfor Colom i Magalhães, disposat a creuar qualsevol frontera per ser el primer humà que entri en contacte amb un ésser extraterrestre. Finalment aquest contacte es produeix, però Muller no en surt ben parat. Més aviat al contrari. Després d'una estada al planeta Beta

Hydri IV, els seus habitants el sotmeten a una operació de resultes de la qual Muller exuda, de manera incontrolable, la seva essència humana. Això és la seva perdió: la força dels sentiments i emocions que irradia impedeix que cap altre humà entri en contacte directe amb ell. El do rebut dels hidrants converteix Muller d'heroi en leprós. Rebutjat pel seu propi poble, amargat i ressentit, Muller abandona la Terra i s'instal·la a Lemnos, un planeta molt allunyat on una antiga civilització ja extingida va construir una ciutat-laberint plena de perills i misteris, que es convertirà en la seva nova llar. A Lemnos, Muller deixarà de ser Teseu per convertir-se en el Minotaure i viure un exili voluntari que, en contra del que desitja, no serà perpetu.

QÜESTIONS FILOSÒFIQUES

Quants referents a històries mítiques i llegendes clàssiques han trobat en aquest ar-

gument? Segur que molts més dels que rastrejaran en productes escrits més recentment, en els quals aquesta mena de referents només serveixen per omplir les parrafades pseudofilosòfiques que han de farcir els buits d'una carcassa concebuda com un gran espectacle d'acció, llumetes de colors, sons estafets electrònicament i desafiaments de les lleis de la física i la química. No debades *L'home dins el laberint* és una novel·la publicada el 1969, en un temps que la ciència-ficció es plantejava complexes qüestions filosòfiques i qualsevol odíssea –farcida de tecnicismes, ginyos impossibles i escenaris llunyans i fantàstics, *bien sûr*, són les marques de fàbrica del gènere– era la rampa de llançament de reflexions sobre la condició humana, individual i col·lectiva. Tenia sentit plantejar-se el paper de l'home en una època en què el progrés tècnic col·locava la raça humana davant d'una pu-

nyent contradicció: com més a l'abast tenia la possibilitat de convertir-se en déu, més s'allunyava dels seus orígens com a animals racionals. I aquesta contradicció era el punt de partida per a profundes reflexions que tenien aquestes històries amb el color de les tragèdies gregues i obligaven el lector a ficar-se dins de laberints morals de difícil sortida.

Tot i que en els nostres temps aquesta contradicció continua existint (els avenços en el descobriment de les lleis de la genètica, per exemple, ja han provocat discursos contraris al potineig inconscient de les cadenes d'ADN), queda relegada a una simple peça de l'*atrezzo*. Corren mals temps per a la lírica, diuen. Hi afegiria que també per a la ciència-ficció. Fora d'algunes excepcions, la majoria de noms estimulants del gènere en l'actualitat són autors que superen la cinquantena. Sembla que els joves reservin el seu

talent per compondre enrevessats guions de cinema (tan sobrealimentats de referents que podem passejar pel *Libre dels Morts* egipci, la filosofia socràtica i les arts marciais del temple de Xaolín en poc menys de dues hores) o encadenar peripècies i proves físiques i intel·lectuals en incabables videojocs (que primen la competitivitat, l'individualisme i l'acció sobre la reflexió, la col·laboració i la tolerància).

No hi ha esperit reaccionari en aquest últim paràgraf. En el món de la ciència-ficció, la imaginació, la fantasia, l'acció i l'especulació científica no només són benvingudes sinó que són indispensables. Però no són suficients. Sense grans temes de reflexió (i la condició humana sempre ha estat una de les estrelles del gènere) només construeixen un exercici gimnàstic espectacular però sense atractiu per al lector intel·ligent que no en té prou amb tombarelles, viatges a altres dimensions i filosofia de pa sucats amb oli. Cal alguna cosa més per crear addicció. Robert Silverberg ho té i ho demostra en aquesta novella i en les altres vint-i-quatre que va escriure entre el 1967 i el 1976, la seva millor època. Facin la prova: entrin al laberint.

Entrin al laberint

ALBA ALSINA